

Anders Hassing

Christian Vollmond

Fra fortid til historie

Historiefagets identitet og metoder

Columbus

brug

som
må-
storie
ere-
hvor-
ten
atur-

de
fter-
af

A –
rie
n
dan
i-

nu
Den
tiker

jl”,
ge
så
rd
i en
no-

øget,
i
fag-
ølge
ie
af

ger

li-

storie bruges på mange måder, og de eksempler, vi nævner herunder, skal ikke ses som en udtømmende liste. Der er også flere af de forskellige måder at bruge historie på, der overlapper hinanden.

I dette kapitel vil vi se nærmere på forskellige former for **historiebrug**. Det er vigtigt, fordi historier om fortid, som vi så i Jens Liljengrens tilfælde, spiller en stor rolle for måden, vi opfatter os selv og samfundet på. Det hænger sammen med, at alle mennesker har det, vi kalder en historiebevidsthed. Alle bogens øvrige kapitler handler især om historie som fag. Det vil sige den særlige form for historiebrug, hvor man med udgangspunkt i videnskabsfaget historie metodisk og teoretisk undersøger fortid.

Historiebevidsthed

Det er ikke kun i forbindelse med undervisning, at vi støder på historie. Et hurtigt kig på de aktuelle biografplakater, spilreklamer eller hylderne hos boghandleren vil vise, at mange populærkulturelle produkter også *”bruger fortid til noget”*.

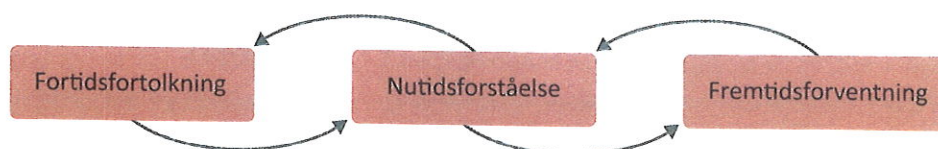
Men hvorfor er fortiden tilsyneladende dragende for mange mennesker? Og hvad kan den bruges til? For at svare på disse spørgsmål er det nødvendigt at starte med at kigge lidt nærmere på menneskers forhold til tid.

Vi mennesker ”lever i tid”. Vi er i nuet og kan herfra tænke på fortiden og gøre os forestillinger om fremtiden. Vi ser altid fortid fra nutiden. Det betyder også, at vi kan opfatte fortid forskelligt, og der kan opstå mange forskellige historier om fortid.

Et eksempel: Et kærestepar går fra hinanden. Det er den samme begivenhed, de oplever, men de vil meget ofte have to forskellige opfat- telser af, hvad der skete, og hvorfor det skete. Måske vil den ene part opleve det som en lykkelig begivenhed, mens den anden oplever det som en livskrise. Hvis den ulykkelige senere finder en ny kæreste, vil historien om det forfærdelige brud måske ændre sig. I lyset af det nye forhold – en begivenhed i nutiden – kan synet på fortiden ændre sig: Bruddet er nu blevet et ”held i uheld”, nemlig den begiven-

* **Historiebrug:** Personer og gruppers brug af fortællinger og forestillinger om fortid.

Figur 1 Illustration af menneskers historiebevidsthed

Eksempler på historiebrug

Historie som læremester: Når vi bruger erfaringer fra fortid som begrundelse for de valg, vi træffer i nutiden. Fx: "I 1930'erne førte fremmedhad til krig og folkedrab. Derfor bør vi være tolerante i dag."

Historie som perspektiv eller spejl: Når vi bruger fortiden til at skabe et møde med noget fremmed og anderledes. Fx: "Da far var dreng fandtes der slet ikke computere" eller "Tænk på, at dengang sked de bare direkte ned i rendestenen!"

Historie som identitetsdannelse: Når vi danner "jeg-" og "vi-følelse" under anvendelse af fortid. Bestemte fortidige forhold tillægges betydning for, hvorfor "vi" er, som "vi" er i dag. Fx: "Vi vikinger har jo altid godt kunnet lide øl."

Historie som argument: Når fortidige forhold tillægges betydning for synet på nutidige forhold. Fx kan fortid bruges til at legitimere (= at gøre lovlig/acceptabel) eller delegitimere (= at gøre ulovlig/uacceptabel) bestemte holdninger, handlinger eller ideologier.

Historie som underholdning: Når fortid bruges til fornøjelse og tidsfordriv. Fx i film, tv-serier, tegneserier og på museer.

Historie som (videnskabs)fag: Når vi studerer fortid på linje med andre videnskabelige fagområder. Fx kan undersøgelserne af fortid formidles i bøger, artikler, museumsudstillinger eller dokumentarfilm.

Opgave

- Kan du/I komme på andre typer af historiebrug end de her nævnte?
- Prøv at inddele de forskellige typer af historiebrug i grupper. Hvilke af de forskellige typer af historiebrug hænger sammen?

hed, der muliggjorde et nyt og bedre liv.

Den samme fortid kan altså tolkes på flere måder. Dette kan vi direkte overføre til historiefaget, hvor man netop arbejder med at fortolke fortid. Man kan sige, at vores fortolkninger af fortid hænger sammen med vores nutidsforståelse og desuden påvirker vores forventninger til fremtiden. Dette kaldes **historiebevidsthed**. Alle mennesker har en historiebevidsthed, der gennem livet dannes og omdannes. Det er ikke det samme som "viden om fortiden" – for eksempel i form af kendskab til en masse fakta om Anden Verdenskrig. Men historiebevidstheden kan kvalificeres (styrkes), hvis man beskæftiger sig fagligt med fortid. Det så vi i Jens Liljegrens tilfælde, da han undersøgte omstændighederne omkring sin farfars død.

Ligesom historiebevidsthed er et fælles menneskeligt træk, er også det at lave fortællinger vigtigt for alle mennesker. Nogle vil faktisk hævde, at det er gennem menneskets fortællinger om verden, at den overhovedet giver mening og bliver forståelig (se også kapitel 6 om historie og sprog).

Historiesyn

Vores fortællinger om fortid og hvordan vi bruger dem kan være meget forskellige og er blandt andet

Erindring er kompleks.

Udviklingen og udbredelsen i 1960'erne af som et vigtigt uliggjorde en sær af kvinder, der frygte uønsket res at bekræfte et iesyn. Men udbredomme, især hiv/ endrede delvist ikoen for sygdom skygge af alvor pillen blev ikke "seksuelt mira-

istoriesyns pro: overser, at træn fra fortiden, å et bestemt tids- estemt formål. et af den tidlige konkurrence ers fester – og vdsdag i Dan- sigt at påvirke en imod en tisering. for i faghistorie den og prøver en så nuanceret

Kollektiv erindring

Historiebevidstheden er noget individuelt for alle mennesker. Vi har alle en historie og kan fortolke og bruge fortid forskelligt. Det gør vi fx helt bevidst, når vi i en jobansøgning beskriver, hvem vi er, ved at fremhæve visse dele af vores fortid, og prøver at sætte os i så godt et lys som muligt. Med vores individuelle historie kan vi fortælle, hvem vi er.

Samtidig er historie også afgørende for de fællesskaber, vi er en del af. Fællesskaber har brug for en fælles hukommelse, en **kollektiv erindring**, som er med at begrunde gruppens eksistens. "Vi" hører sammen, fordi "vi" har en fælles historie om, hvor "vi" kommer fra. Historie kan være med til at sætte normer (fx uskrevne regler for, hvordan man opfører sig) og rammer for fællesskabet. Man kan blandt andet forklare, hvorfor tingene er, som de er, og hvorfor vi mener, at nogle værdier er bedre end andre.

Det mest oplagte eksempel på fællesskaber, hvor historie spiller en afgørende rolle, er **nationalstaterne**. Og det er netop i forbindelse med dannelsen af nationalstater i Europa i 1800-tallet, at historie blev en videnskab og udbredt som skolefag. Historiefaget kunne give statens borgere en forestilling om at høre sammen som nation i kraft af en glørværdig fortid og særlige høj-

depunkter i fællesskabets historie, der knyttede borgerne sammen med hinanden og forbandt dem med de politiske magthavere, med staten.

Ingen fødes med en national identitet. Men gennem opdragelse og **socialisering** i bl.a. familie, skole og massemedier overtager vi bestemte normer og værdier og kan

* **Kollektiv erindring:** En gruppes fælles hukommelse, der fortæller, hvem de er.

* **Nationalstat:** Et land, hvor indbyggerne og staten er knyttet sammen gennem fælles sprog og historie.

Opgave

Billedet er fra den danske militærlejr Camp Einherjer nær Basra i det sydlige Irak, februar 2007.

- Undersøg, hvad ordet 'einherjer' betyder, og hvilken fortid ordet er hentet fra.
- Hvad er det for en kollektiv erindring og gruppeidentitet, som lejrtilen bruger?
- Hvilken betydning har det, at militærlejren i Irak kaldtes Camp Einherjer?
- En anden dansk militærlejr i Irak hed Camp Dannevang. Hvilken betydning har det – og er forskellen vigtig?

Figur 4 Skabelse af national identitet gennem kollektiv erindring

Nogle fortællinger om fortid bliver en del af den kollektive erindring. Andre glemmes bevidst eller ubevidst, fordi de ikke passer ind i den nationale selvforståelse.

※ **Socialisering:**
Den proces, hvor individet overtager det omgivende samfunds normer, roller og værdier.

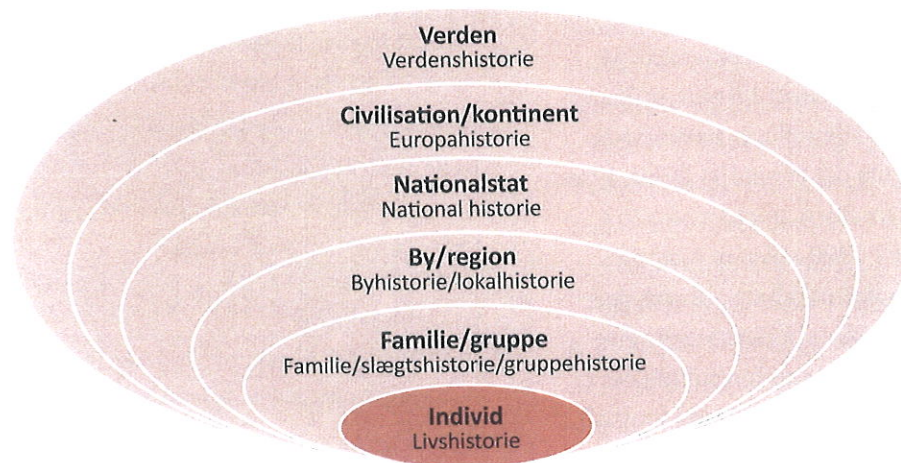
※ **Nationalisme:**
En yderligtgående nationalfølelse, der ofte er forbundet med fremmedhad.

få følelsen af at tilhøre et nationalt "vi". Vi kan fx føle, at "vi danskere" er fredelige og arbejdsomme folk, fordi vi efter et krigsnederlag i 1864 holdt os neutrale og lærte at klare os med det lidt, vi havde tilbage. Eller helt omvendt at "vi danskere" i dag har soldater i internationale konfliktområder, fordi "vi" også i vikingetiden lavede militære ekspeditioner til fjerne egne. Den nationale identitet kan være svær at beskrive entydigt, og ofte er der kamp om at definere fx "danskhe-

den". Folk med forskellige synspunkter kan henvise til forskellige perioder eller fortolkninger af fortid og på den måde lave forskellige fortællinger om det nationale "vi".

En national identitet opfattes som anderledes end andre nationale identiteter, selv om forskellene ikke altid er så tydelige. "Vi" er os, fordi vi er anderledes end "dem". Da de fleste nabostater på et eller andet tidspunkt har været i konflikt med hinanden, kan fortid bruges til at skabe **nationalistiske** modsæt-

Figur 5 Identitetsniveauer og kollektiv erindring

ningsforhold mellem befolkningsgrupper. Det kom særligt voldsomt til udtryk på Balkan i 1990'erne, hvor serbiske nationalister blandt andet fremhævede et slag i 1389 som et symbol på serbisk kamp for selvbestemmelse. Men også dansk national identitet er gennem tiden blevet til som et modbillede til blandt andet svensk, engelsk og tysk.

Andre fællesskaber end nationalstaterne gør også brug af historie som kollektiv erindring (se figur 5 s. 18). For hiphopkulturen er det historien om kulturens rødder i de

amerikanske ghettoer og i arbejderbevægelsen (fagforeninger og socialistiske partier) er det historien om den hårde kamp for bedre løn og arbejdsvilkår under industrialiseringen, mens et gymnasium kan finde på at holde fast i særlige traditioner eller mindes senere kendte elever for at underbygge følelsen af at høre til et fællesskab.

I de senere år er slægtsforskning blevet populært, og mange søger på forskellige måder "tilbage til rødderne" for på den måde at føle sig som del af et historisk fællesskab. På samme måde fungerer store sports-

Opgave

Fortidsfortolkning som udtryk for varierende samtidsforståelser og fremtidsforventninger ses i disse to fremstillinger af livet i stenalderen/oldtiden.

Billedet til venstre er et såkaldt skoleanskuelsesbillede brugt som illustration i undervisningen i starten af 1900-tallet, mens billedet til højre er en illustration af Ullrich Rössing fra børnebogen *Avn – Kampen mod skovfolket* af Palle Petersen, fra 1976. Hvilke forskellige opfattelser af familie (størrelse, relationer, m.m.) afspejler de to billeder?

- Hvilke forskellige syn på sociale relationer afspejler de to billeder?
- Hvilke forandringer af synet på familie kan vi se mellem starten af 1900-tallet og 1976?

Tilbage til naturen. Moderne mennesker kan opleve ro og fællesskab ved fx at leve som jernaldermennesker i sommerferien. Her Lejre 2012. Privatfoto: Eske Friis Eskesen

※ Erindringspolitik: Når en gruppes kollektive erindring styres eller påvirkes med et politisk formål.

begivenheder, fx et opgør med den lokale eller nationale "arvefjende", som iscenesættelser af fællesskaber, der kan skabe følelser af tilhørsforhold. En "historisk kamp" aktiverer ligesom nationale ritualer den kollektive erindring, der kan give et fast holdepunkt i en kaotisk og omskiftelig senmoderne verden.

Opgave

- Tænk på et fællesskab, du er en del af (familie, vennegruppe, forening, subkultur, osv.)
- Hvad er historien om det fællesskab – hvad indeholder jeres kollektive erindring?
- Tegn en model som figur 4 s. 18 (om skabelsen af national identitet gennem kollektiv erindring), der viser skabelsen af jeres fælles identitet.
- Hvordan bruger I fortid i jeres fællesskab?
- Hvad betyder det for dig at være en del af det fællesskab?

Erindringspolitik – vi skal huske, vi skal glemme

Når man med et politisk formål forsøger at styre indholdet i en gruppes eller et lands historie, kaldes det **erindringspolitik**.

Erindringspolitik handler om magten til at bestemme over, hvilke begivenheder der skal huskes af gruppen og på hvilken måde. Det er fx til en vis grad politisk bestemt, hvad folkeskole- og gymnasieelever skal lære om fortid – bl.a. med det formål at præge unges identitetsdannelse. Men erindringspolitik handler ikke kun om at huske; det handler også om at glemme. Perioder eller fortidige begivenheder, der ikke passer ind i en nutidig national selvforståelse, har ofte en tendens til at blive skrevet ud af den nationale historiefortælling.

Dette sker åbenlyst i diktaturstater, men kan også finde sted i demokratiske samfund. Her kan der ofte være en politisk kamp om at bestemme, hvad der skal huskes, og hvad der skal glemmes. Det sker ofte for at legitimere (retfærdiggøre) eller delegitimere bestemte grupper eller synspunkter.

I starten af dette kapitel så vi, at historieskrivningen om besættelsestiden under Anden Verdenskrig fra begyndelsen havde stor politisk betydning. Politikere og andre magthavere i Danmark – og andre europæiske lande, der havde været besat – havde efter krigen et ønske

om a
dring
myn
den
stede
man
fortæ
vilje.
man
denr
duce
børn
stanc
typis
måde
menl
mod:
dele
om –
skere
milit
hede
fortæ
place
stori
tolkr
ikke
tællin
og u
mun
kaldt

Figur

I de
gik

- vi skal nme

k formål
det i en
istorie,
olitik.
andler om
over, hvilke
uskes af
måde. Det er
k bestemt,
nnasieelever
..a. med det
identitets-
gspolitik
t huske; det
nme. Perio-
enheder, der
tidig national
en tendens til
en nationale

i diktatur-
nde sted i
l. Her kan
sk kamp om
skal huskes,
nes. Det sker
etfærdiggøre)
emte grupper

pitel så vi, at
a besættelses-
rdenskrig fra
r politisk be-
andre magt-
g andre euro-
de været be-
n et ønske

om at påvirke den kollektive erin-
dring. I mange besatte lande havde
myndighederne samarbejdet med
den tyske besættelsesmagt, men i
stedet for denne historie prøvede
man at samle befolkningerne bag
fortællinger om national forsvars-
vilje. Forfattere, journalister og
mange andre medvirkede til at lave
denne fortælling. I Danmark pro-
ducerede staten fx film til skole-
børn, hvor man fremhævede mod-
standsfolkene som helte og som
typiske for befolkningen. På den
måde skabtes et billede af en sam-
menhængende nation, der gjorde
modstand. Samtidig var der andre
dele af fortiden, "man" ikke talte
om – for eksempel at mange dan-
skere meldte sig frivilligt til tysk
militærtjeneste, endda med myndig-
hedernes velsignelse. Den officielle
fortælling gav Danmark en pæn
placering på "den rigtige side af hi-
storien". Men mange danskeres for-
tolkning af besættelsestiden kunne
ikke indpasses i den officielle for-
tælling, der blev udbredt i medier
og uddannelsessystemet. De kom-
munistiske modstandsfolk, de så-
kaldte "tyskertøser" og de danske

nazister havde fx helt andre ople-
velser af besættelsen og dens betyd-
ning. Med tiden fik den officielle
fortælling konkurrence af mange
andre, hvilket har ledt til nye for-
tolkninger af besættelsestiden i
Danmark.

Historie som argument

Tæt forbundet med erindringspoli-
tik er brugen af historie som argu-
ment i den offentlige debat. Forti-
den bliver her brugt som belæg for
eller imod noget, som virkemiddel,
forbillede eller skræmmebillede. En
helt simpel måde at bruge fortid på
er vist i nedenstående figur. Den gi-
ver et eksempel på, hvordan en re-
gering kan fremstille sig selv som
en succes:

Her fremstilles fortiden som en
nedgangsperiode, der blev vendt
til en opgangsperiode af den nye
regering.

En anden måde at bruge fortid
på er ved at lave sammenligninger.
Det sker ofte i et forsøg på frem-
stille en modstanders synspunkt
som uacceptabelt, fordi det på
nogle punkter kan minde om syns-

Figur 6 Et eksempel på en regerings historiebrug

